

Vertaisarvioimalla joukkoistettua tiedettä

Pääkirjoitus

Petteri Impola & Liia-Maria Raippalinna

Parhailaan osana Sivistyksen teemavuotta on käynnissä Kansainvalistusseuran Suomen tiedekustantajien liiton toimeksiannosta toteuttama ja koko tiedeyhteisön haastava #vertaisarvioin-somekampanja. [1] Kampanjan tarkoituksena on muistuttaa tutkijoita usein itsestäänselvytenä otettavan vertaisarvioinnin välttämättömyydestä tieteellisenä dialogina sekä tehdä näkyväksi tutkijoiden tekemää korvaamatonta talkootyötä toistensa tutkimustekstejä arvioidessaan. Haasteeseen voivat osallistua tiedejulkaisut ja -seurat, mutta ennen kaikkea vertaisarvioijana toimineiden toivotaan ottavan kantaa sosiaalisessa mediassa kyseistä aihetunnistetta käyttäen. Näin on lupa tulla ylpeästi esiin omilla kasvoilla ja saattaa oma vertaisarviointityö näkyväksi, ilman pelkoa tulla kuitenkaan yhdistetyksi mihinkään tiettyyn julkaisuprosessiin. Lisäksi Kansainvalistusseuran nettisivuilla on luettavissa eri alojen tutkijoiden ajatuksia ja kokemuksia tästä tieteen laadun varmistamiseksi tehtävästä pro bono -työstä.

J@rgoniassa käsikirjoitukset lähetetään refereelle arvioitavaksi tuplasokko-periaatteella. Hyödynnämme siis suljettua vertaisarviointia, jossa artikkelin kirjoittajan henkilöllisyys salataan arvioijalta ja arvioijan henkilöllisyys kirjoittajalta. Artikkelin lopullisen julkaisemisen yhteydessä kirjoittaja saa nimensä julkisuuteen, mutta vertaisarvioijat jäävät vaille julkista kunniaa. Osin tästäkin syystä myös humanistisilla aloilla on viitteitä avoimen vertaisarvioinnin yleistymisestä, jossa vähintään kirjoittaja ja arvioija saavat toisensa henkilöllisyyden tietoon prosessin aikana. Tällöinkään arvioijaa ei ole välttämätöntä paljastaa suurelle yleisölle, mutta osa julkaisuista tekee senkin. Silloin etuna on, että vertaisarvioijat saavat ansaitsemansa huomion ilman erillisiä kampanjoitakin. Kirjoittajan ja vertaisarvioijien avoimien identiteettien lisäksi avoin vertaisarviointi voi tarkoittaa hyväksytyn artikkelin rinnalla julkaistavia avoimia lausuntoja, laajemman joukon osallistamista vertaisarviointiprosessiin tai avointa vuorovaikutusta kirjoittajan ja vertaisarvioijien välillä. (Jytilä & Laakso 2019.)

The European Association of Science Editors (EASE) päivittää sivuilleen tutkittua tietoa vertaisarvioprosesseista. Erityyppisissä vertaisarviointiprosesseissa on omat

etunsa eikä arviointiprosessien paremmuudesta ole toistaiseksi olemassa selkeää tutkimusnäyttöä [1]. Siinä missä anonyymien prosessien on todettu vähentävän puolueellisuutta, avoimissa prosesseissa on huomattu lausuntojen siistiytyneen yhä rakentavimmiksi. Toisaalta emme ole huomanneet asiattomuuksia suljetussakaan vertaisarvioinnissa ja tarvittaessa olisi päätoimittajien vastuulla puuttua sellaisiin. Vaikka etenkin pienillä tieteenaloilla ja kielialueilla osapuolet saattavat vieroksua mahdollista leimaantumista, avoimen vertaisarvioinnin mahdollisia hyötyjä on syytä pohtia. Avoimuus voisi sujuvoittaa vertaisarviointiprosesseja juuri pienillä tutkimusaloilla, joilla kirjoittajan tai arvioijan henkilöllisyys voi olla arvattavissa tuplasokkoperiaatteesta ja siihen liittyvästä anonymisoinnista huolimatta.

Tämänkin numeron tieteelliset kriteerit täyttävän sisällön tuottamiseen on hyödynnetty kuutta vertaisarvioijaa. Anonyymiydestään huolimatta heidän voidaan mainita edustavan eri uravaiheita ja useampia tieteenaloja. He ovat antaneet ilmaiseksi työaikaansa lukuisia tunteja, ehkä pari kolme työpäivääkin, sisällöllisesti syvällisten, aiheellisesti kriittisten mutta ennen kaikkea artikkelien kirjoittajien tutkimusta eteenpäin vievien lausuntojen muotoiluun saamatta nimeään laajempaan tietoisuuteen. Kiitos teille! Aina vertaisarvioprosessit eivät kuitenkaan johda artikkelin julkaisuun. Siksi haluamme kiittää myös niitä arvioitsijoita, jotka ovat vuosien saatossa antaneet asiantuntemustaan ja aikaansa näkemättä työnsä hedelmiä konkreettisesti. Niin käsikirjoitusten hylkääminen kuin vaadituista muutoksista kieltäytyminenkin kuuluvat tieteen laadunvalvontaprosessiin, mutta tällöinkin huolellisesti laadittu palaute edistää tiedettä ja auttaa kirjoittajia eteenpäin aiheidensa pareissa.

Digitalisaation myötä joukkoistamisesta on tullut muodikas toimintamalli tieteen ja kansalaistieteen hankkeissa, mutta #vertaisarvioin-kampanjasivuilla huomautetaan osuvasti, että nimenomaan ”vertaisarviointi on joukkoistamista vertaansa vailla”. Tämä itsestäänselvyys jää usein vaille ansaitsemaansa huomiota, vaikka 1600-luvulla alkunsa saanut ja toisen maailmansodan jälkeen modernisoitunut vertaisarviointikäytäntö kukoistaa yhä tieteentekemisen kulmakivenä. Tieteellisen käsikirjoituksen saattaminen valmiiksi tutkimusartikkeliksi on juuri joukkoistamista, toimituskunnan mutta eritoten kirjoittajan sekä vertaisarvioijien panosta tarvitaan.

Käsillä olevassa numerossa julkaistaan kuusi eri tieteenalojen kirja-arviota sekä kolme tutkimusartikkelia. FT Konsta Kajander tutkii, millaista keskustelua niin sanotuista puoliherroista käytiin 1800- ja 1900-luvun taitteen sanomalehdistössä. Puoliherra-ilmiotä on tutkittu aiemmin osana agraarin sääty-yhteiskunnan murentumista, mutta Kajander siirtää huomion modernisoituvaan työväen kulttuuriin osoittaen, että työväenlehdistössä puoliherroja koskevia perinteisiä kulttuurisia malleja muokattiin uusiin, työväenluokan tarpeisiin.

Suomalaisen historiankirjoituksen klassikkoaiheita ovat puukkojunkkarit sekä laajemmin 1700-luvun lopun ja 1800-luvun rikos- ja väkivalta-aallot. FM, väitöstutkija Merja Pyykkönen avaa aihepiiriin uuden lehden siirtämällä ajallista rajausta ja tarkastelemalla puukkojunkkareista 1900-luvun alussa käytyä julkista keskustelua. Pyykkönen osoittaa, että vaikka kuuluisimmista puukkojunkkareista ja heitä ympäröineistä lieveilmiöistä oli jo aika jättänyt, heille oli silloisessa itsenäistyvän Suomen historiakuvastossa niin ihailevaa kuin tuomitsevaa käyttöarvoa. Häyjen

edustamaan väkivaltakulttuuriin suhtauduttiin 1900-luvun alussa nuivasti, mutta sisällissodan jälkeen valkoisten piirissä puukkojunkkareille löydettiin vertauskuvallinen rooli varhaisina kansallissankareina ja miehen malleina. Toisaalta heistä haettiin samaistumispintaa sisällissodan järkyttävien tapahtumien varjossa.

Uudempia virtauksia edustaa FT Mari Vanha-Similän artikkeli maaseudun kotieläimiin liittyvistä aistimuistoista. Eläintutkimuksen kentälle paikantuva tutkimus tarkastelee 1950–1970 luvuille sijoittuvia muistoja kotieläimistä kirjoituskeruuaineiston valossa tuottaen uutta tietoa suomalaisten eläinsuhteista ja niiden muutoksesta. Artikkelin osoittaa, että samalla kun eläinten kanssa koettiin kumppanuutta, ystävyyttä ja iloa, eläinten pito oli myös sitovaa työtä, joka väsytti ja uuvutti. Niin ilo kuin uupumus perustuvat kotieläinten kanssa vietettyyn aikaan. Eläinsuhde oli moniulotteinen ja hyvin erilainen kuin tänä päivänä, kun syötävät tuotantoeläimet jäävät useimmille etäiseksi huolenpidon kohdistuessa erityisiin, perheenjäseniin vertautuviin, lemmikkieläimiin.

Kiitämme FT Heikki Mikkosta, joka ansaitusti jättäytyy tämän numeron myötä pois toimituskunnasta. Hän on vuodesta 2021 asti edistänyt *J@rgonian* toimitustyötä lukuisten artikkeleiden ja kirja-arvioiden parissa. Tarkoilla huomioillaan ja laajalla ymmärryksellään eri aihepiireistä Mikkonen on haastanut kirjoittajia yhä parempiin suorituksiin huolehtien samalla kielenhuollon koukeroista.

Rauhaisaa joulua ja osallistukaa #vertaisarvioin-kampanjaan vielä kevään 2025 aikana!

Päätoimittaja, FM, Petteri Impola, Suomen historian väitöskirjatutkija, Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Päätoimittaja, FT, Liia-Maria Raippalinna, apurahatutkija, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Viitteet

[1] #Vertaisarvioin-kampanja, *Kansanvalistusseura*, <https://kansanvalistusseura.fi/hankkeet/vertaisarvioin-kampanja/> [Haettu 12.12.2024].

[2] What is peer review?, *EASE*, <https://ease.org.uk/communities/peer-review-committee/peer-review-toolkit/What-is-peer-review/> [Päivitetty 9.12.2024].

Kirjallisuus

Jytilä, Riitta & Mikael Laakso. 2019. *Selvitys avoimesta vertaisarvioinnista kotimaisen tiedejulkaisemisen kentällä*. Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja 5. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/978-952-599516-9>